

I väntan på den stora börskraschen

av Börje Lindström

- Pentagon har den senaste tiden i samarbete med Wall Street förfinat flera scenarion som omedelbart kan sättas i verket när Wall Street kraschar.

Nej, detta är inte början på en ny finans-thriller av Paul Erdman. Det är den amerikanske officeren Jerry MacArthur som den 16 juni 1998 försägar sig på en presskonferens.

En månad senare, den 17 juli, gör Dow Jones aktieindex ett nytt all time high och stänger på 9338 indexpunkter. Uppgången har då nått exakt dubbelt så högt som 20-talets och har pågått dubbelt så länge. Sedan 1982 har Dow Jones stigit med 1200 procent under sexton år. De amerikanska aktiernas s k nyckeltal visar att de aldrig någonsin varit så högt värderade som sommaren 1998.

Vad vi bevittnar är en västvärld vars sociala optimism är gränslös. Denna väldiga och i dessa augustidagar brytande våg av framtidstro har under sin framfart fört med sig inte bara en magnifik kursexplosion utan också Sovjetunionens, ja, hela öststatssystemets fall, det kalla krigets avskaffande, Kinas metamorfos från maoism till statsstyrd kapitalism och, sist men inte minst, Europas beslut om eurons införande.

Optimismen i USA är idag så stark att nationen har fler aktiefonder än börsnoterade bolag och börsvärdet är f.f.g. högre än landets BNP. Kontorister säger nu upp sitt arbete för att framför TV:n göra sig sin förmögenhet. En ny börskrasch betraktas som helt utesluten. "Uppgången kommer att fortsätta för all framtid" skrev Rudi Dornbusch, professor i ekonomi vid MIT, i ansedda Wall Street Journal den 30 juli i år.

En ekonomisk evighetsmaskin

Denna västvärldens närmast infantila blåögdhet bekymrar mig. Man tycks tro att man uppfunnit en osänkbar marknad, en ekonomisk perpetuum mobile vilken på ett närmast alkemiskt sätt för alltid kommer att producera ett ständigt ökande välstånd.

Insättningen i fonder sker lika tanklöst som den dagliga tandborstningen och den som fortfarande har sina pengar i säkert förvar på banken oroar sig dagligen för hur mycket han eller hon skall "förlora" på att ha dem där.

Denna spekulationsgalenskap underblåses av

bankernas analytiker, vilka bygger hela sitt vetande på antagandet att om nu aktierna gått upp i tjugo år, kommer de säkert att göra det i fortsättningen också. Detta linjära tänkande presenteras med stor pondus i färgglada broschyrer där risktagande regelmässigt benämns "sparande".

Och skulle en dag, trots alla försäkringar om motsatsen, reklamfilmens tecknade lille man, han som hoppar från den ena stigande diagramkurvan till den andra, dratta på ändan skall han inte sälja sina aktier eller fondandelar, nej, han skall "ha is i magen" och "försiktigt köpa".

Denna bankernas försåtliga fondreklam uttrycker ett isande historieförakt vilket kommer att stå många privatkunder dyrt när dagens väldiga optimism förbyts i en lika nattsvart pessimism.

Sommaren 1929 hade Dow Jones index "nått en permanent högplåtå" och en större kursnedgång var "omöjlig", men den amerikan som samma höst hade "is i magen" fick finna sig i att bli utfattig. 1929-32 sopades 89 procent av aktievärdet bort. Det tog över 20 år innan aktiepriserna återhämtat sig, i fall nu aktien fanns kvar, många bolag gick ju i konkurs.

Spekulationens mönster

Spekulationsmanier har alltid funnits och kommer alltid att finnas, eftersom man inte kan se den bubbla man själv befinner sig inuti. Charles MacKay beskriver i sin bok "Memoirs of extraordinary popular delusions", utgiven 1841, hur varje spekulation följer ett och samma givna mönster.

Det börjar med att litet antal förmögna börjar köpa något de finner åtråvärt. Oftast någon form av värdepapper. Priset stiger till en början under ordnade former, men när ryktet om handeln till slut sipprat ned till den stora allmänheten sker plötsligt en våldsam prisexplosion.

Budgivningen blir vild, priserna drivs upp in i absurdum och fler och fler lockas nu till marknaden, eftersom varje våldsam uppgång väcker hoppet om nya och än större kursstegringar. Priserna trissas på detta sätt upp månad för månad, år för år och marknaden tycks ständigt underväderad.

Att i en sådan marknad värdera företag efter

deras intjäningsförmåga är lika döfött som att på en sommarauktion försöka räkna ut varför en bibel som är värd 20 kr plötsligt betalas i femhundra. Spekulationens orsaker är masspsykologiska fenomen. Det logiska tänkandet ersätts med reptilhjärnans girighet.

Denna girighet kan nå en närmast universiell styrka, vilket får dem som ihärdigast varnat för spekulationsvågans konsekvenser att till slut byta fot för att själva djurlikt kasta sig in i marknaden.

Vid det laget har spekulationsgeneralerna, de rika som satte igång det hela, oftast redan sålt sina värdepapper och kan från utsidan av bubblan se hur den stora massan av småsparare, spekulationsfolket, lämmellikt fortsätter mot undergången.

Månaderna innan den definitiva toppen är nådd är den spekulerande allmänhetens känsla av oöverbinnerlighet total. Inga nyheter, hur dåliga de än är, kan få det vilt framrusande lämmeltåget att besinna sig. Masspsykos råder.

Så en dag, vanligtvis när en längre tids nedgång äntligen tycks avklarad och kurserna ånyo skall skjuta mot nya höjder, kommer kraschen. Panik utbryter och den väldiga optimismen förbyts på några ögonblick till en allomfattande rädsla. Rädslan föder med tiden en pessimism lika stark som den girigheten som rådde under uppgångsåren. Kurserna fortsätter att falla i årtatal.

Den oundvikliga kraschen

Kännetecknande för alla spekulationsmanier är att de alltid slutar med en krasch och att kurserna alltid fortsätter att sjunka tills de når ned till en prisnivå som är lägre än den som rådde när spekuleringen började.

Överfört på Dow Jones innebär detta att, räknat från sommarens kursrekord, USA-börsen under ett antal år sammanlagt kommer att falla med över 90 procent. Detta låter i dag fullständigt osannolikt, men när stark optimism förbyts i pessimism sker en genomgripande förändring av det sociala landskapet. Tokyobörsen stod på sin spekulationsstopp 1989. Sedan dess har den fallit dryga 60 procent och den långa resan nedåt har ännu, nio år senare, inte nått sitt slut. Japan har till på köpet fått deflation, den sociala pessimismens hallstämpel.

Det måste med kraft understrykas att hela denna artikel bygger på antagandet att västvärlden befinner sig i en bubbla. Huruvida detta är riktigt eller inte får framtiden, och förmod-

ligen den allra närmaste framtiden, utvisa. Stormvarningar, både för aktie- och penningmarknaderna, saknas sannerligen inte.

Varningar saknas inte

Den skrupelfria George Soros har gång efter annan varnat för en ny världsdepression, men han är långt ifrån ensam. Härförleden tog den snart 90-åriga amerikanske nationalekonomen John Kenneth Galbraith bladet från munnen när han av den brittiska tidningen The Observer fick frågan vad han ansåg om USA:s riksbankchef:

- Greenspan har med utomordentligt stor skicklighet utträttat vad den amerikanska riksbanken alltid gjort, nämligen ingenting. Man har inte tillräckligt varnat för spekuleringen på Wall Street och för det breda deltagandet i den. En sak är fullständigt klar, när problemen på Wall Street börjar kommer man att skylla på Indonesien, Malaysia och kanske Japan. Wall Streets vansinne har fått en perfekt täckmantel.

Men i dagens stora spekulationsmani klingar förmaningarna om aktiehandelns risker ohörda av den stora allmänheten, i USA såväl som i Sverige, ty man hör endast det man vill höra. Och vill man sälja lösnummer till en sådan allmänhet förfar man som den amerikanska pressen gjorde i somras. Man gör en knappt märkbar notis av att frågan för Pentagon inte är om utan när den stora börskraschen kommer.

På det sextonde året av 1900-talets största spekulationsmani vill den amerikanska publiken ha fortsatt positiva nyheter, inte kraschscenario. Uppgången skall ju, och måste ju, för att kraschen skall undvikas, vara i all framtid.

Fan tro't.

FOTNOT: Ovanstående artikel publicerades för första gången på Internet den 11 augusti 1998 och därefter i Västerbottens Folkblad den 26 augusti 1998. Stockholmsbörsen föll den 11 augusti med tre procent. Den sammanlagda nedgången sedan kursrekordet i juli var 14 procent. TV-nyheterna intervjuade samma kväll svenska analytiker och småsparare. Båda grupperna tog lugnt på situationen. "Sparar man på lång sikt", sade en aktieanalytiker, "ett år eller så, finns det ingen anledning att sälja nu." "Jag bor ensam och jag har ett bra arbete", sade en småsparare, "det är bara mitt sparkapital jag satsat på aktier. Jag är inte orolig."

Artikeln är hämtad från borjelindstrom.se